

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2008:12

*Perheen sisäinen adoptio
rekisteröidyn parin perheessä*

*Perheen sisäinen adoptio
rekisteröidyn parin perheessä*

ISSN 1458-7149
ISBN 978-952-466-700-5 (nid.)
ISBN 978-952-466-701-2 (PDF)
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILULEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
2.6.2008

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Työryhmämietintö	
Perheen sisäinen adoptio rekisteröidyssä parisuhteessa –työryhmä		Toimeksiantaja Oikeusministeriö	
Puheenjohtaja Tuomo Antila		Toimielimen asettamispäivä 10.3.2008	
Julkaisun nimi Perheen sisäinen adoptio rekisteröidyn parin perheessä			
Julkaisun osat			
Tiivistelmä Työryhmä ehdottaa, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli saisi mahdollisuuden adoptoida parisuhteen toisen osapuolen lapsen. Tällaisen perheen sisäisen adoption toteuttamisen jälkeen lasta pidettäisiin rekisteröidyn parin yhteisenä lapsena. Ehdotus toteutettaisiin muuttamalla rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:ää.			
Avainsanat: (asiasanat) lapseksiottaminen, rekisteröity parisuhde			
Muut tiedot tiedot (Oskari- ja HARE-numero, muu viitenumero) OM 16/41/2007; OM014:00/2008			
Sarjan nimi ja numero Oikeusministeriön lausuntoja ja selvityksiä 2008:12		ISSN 1458-7149	ISBN 978-952-466-700-5 (nid.) 978-952-466-701-2 (PDF)
Kokonaissivumäärä	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIEMINISTERIET

Utgivningsdatum
2.6.2008

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare) Arbetsgruppen för adoption inom familjen i registrerat partnerskap Ordförande Tuomo Antila	Typ av publikation Arbetsgruppsbetänkande		
	Uppdragsgivare Justitieministeriet		
	Datum då organet tillsattes 10.3.2008		
Publikation (även den finska titeln) Adoption inom familjen i registrerat partnerskap (Perheen sisäinen adoptio rekisteröidyn parin perheessä)			
Publikationens delar			
Referat Arbetsgruppen föreslår att en partner i ett registrerat partnerskap ska få möjlighet att adoptera den andra partnerns barn. Efter en sådan adoption inom familjen ska barnet betraktas som det registrerade paret gemensamma barn. Meningen är att förslaget ska genomföras genom en ändring av 9 § i lagen om registrerat partnerskap.			
Nyckelord adoption, registrerat partnerskap			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren) OM 16/41/2007; OM014:00/2008			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2008:12		ISSN 1458-7149	ISBN 978-952-466-700-5 (häft.) 978-952-466-701-2 (PDF)
Sidoantal	Språk	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 10 päivänä maaliskuuta 2008 työryhmän valmistelemaan ehdotuksen säännöksiksi, jotka koskevat perheen sisäistä adoptiota rekisteröidyssä parisuhteessa. Työryhmän tehtävänä oli valmistella ehdotus rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain muuttamiseksi siten, että

rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsen sellaisin vaikutuksin, että lasta pidetään parin yhteisenä lapsena. Työryhmän tuli lisäksi valmistella ehdotukset tästä aiheutuviksi välttämättömiksi muutoksiksi muuhun lainsäädäntöön. Ehdotus oli laadittava hallituksen esityksen muotoon. Työryhmän oli suoritettava tehtävänsä 31 päivään toukokuuta 2008 mennessä.

Työryhmän puheenjohtajaksi nimettiin lainsäädäntöneuvos Tuomo *Antila* oikeusministeriöstä ja jäseniksi lakimies Outi *Luoma-aho* sosiaali- ja terveysministeriöstä sekä vt. pääsihteeri Johanna *Pakkanen* Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry:stä.

Työryhmä on kokoontunut seitsemän kertaa. Työryhmä on kuullut asiantuntijoina ts. aluejohtaja Kristiina *Mattista* Pelastakaa Lapset ry:n Etelä-Suomen aluetoimistosta, tutkimusprofessori Tytti *Solantausta* Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskuksesta, psykologian professori Jarl *Wahlströmiä* Jyväskylän yliopistosta sekä kehityspäällikkö Juha *Lempistä* ja kehityspäällikkö Jukka *Mäkelää* Väestörekisterikeskuksesta.

Työryhmän mietintö sisältää hallituksen esityksen muotoon kirjoitetun ehdotuksen laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta perusteluineen. Mietintöön liittyy Johanna Pakkanen eriävä mielipide.

Perheen sisäisen adoption mahdollistaminen rekisteröityjen parien perheissä aiheuttaa tarpeen tehdä eräitä muutoksia vanhempainpäivärahoja koskeviin sairausvakuutuslain säännöksiin. Sosiaali- ja terveysministeriön kanssa käytyjen neuvottelujen perusteella on katsottu tarkoituksenmukaiseksi, että nämä muutokset valmistellaan sosiaali- ja terveysministeriössä vanhempainpäivärahoja koskevien säännösten laajemman uudistamisen yhteydessä.

Saatuaan työnsä valmiiksi työryhmä luovuttaa kunnioittavasti mietintönsä oikeusministeriölle.

Helsingissä 2 päivänä kesäkuuta 2008

Tuomo Antila

Outi Luoma-aho

Johanna Pakkanen

Työryhmän ehdotus

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli saisi mahdollisuuden adoptoida parisuhteen toisen osapuolen lapsen. Tällaisen perheen sisäisen adoption jälkeen lasta pidettäisiin rekisteröidyn parin yhteisenä lapsena. Ehdotus toteutettaisiin muuttamalla rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:ää.

Perheen sisäisen adoption edellytykset, adoptiossa noudatettava menettely ja adoption oikeusvaikutukset määräytyisivät lapseksiottamisesta annetun lain nykyisten säännösten mukaisesti.

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua sen hyväksymisestä ja vahvistamisesta.

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelman mukaan nais- ja miesparien oikeus perheen sisäiseen adoptioon tehdään mahdolliseksi ottaen huomioon biologisen vanhemman oikeudet. Tämä hallituksen esitys sisältää ehdotuksen lainmuutokseksi, jolla hallitusohjelman kirjaus voidaan toteuttaa.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Perheen sisäinen adoptio

Perheen sisäisestä adoptiosta on nykyisin kysymys silloin, kun aviopuoliso ottaa avioliiton aikana tai avioliiton purkauduttua kuoleman johdosta yksin ottolapsekseen toisen puolison lapsen. Lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) 12 §:stä seuraa, että perheen sisäisen adoption seurauksena lasta pidetään puolisojen yhteisenä lapsena ja hänen oikeudellinen suhteensa toiseen aikaisempaan vanhempaan katkeaa.

Rekisteröity parisuhde

Kahden samaa sukupuolta olevan 18 vuotta täyttäneen henkilön parisuhde voidaan rekisteröidä siten kuin rekisteröidystä parisuhteesta annetussa laissa (950/2001) säädetään. Laki on tullut voimaan 1 päivänä maaliskuuta 2002. Parisuhteen rekisteröinnillä on lähtökohtaisesti samat oikeusvaikutukset kuin avioliiton solmimisella. Muun muassa lapseksiottamisen osalta oikeusvaikutukset kuitenkin poikkeavat toisistaan.

Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaan rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta lapseksiottamisesta annetun lain säännöksiä, jotka koskevat puolison oikeutta ottaa ottolapsi. Tämä merkitsee ensiksikin sitä, että rekisteröity pari ei voi yhdessä ottaa ottolasta. Toiseksi se merkitsee sitä, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ei voi adoptoida parisuhteen toisen osapuolen lasta sellaisin vaikutuksin, että lasta pidettäisiin parin yhteisenä lapsena.

Oheishuoltajuus

Kun perheen sisäinen adoptio ei ole rekisteröityjen parien perheissä mahdollinen, useissa tällaisissa perheissä on lapsen sosiaalisen vanhemman oikeudellisen aseman vahvistamiseksi haettu käräjäoikeudelta päätös, jonka mukaan sosiaalinen vanhempi on määrätty juridisen vanhemman ohella lapsen huoltajaksi. Tällaisen päätöksen antaminen on mahdollista lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) 9 §:n 1 momentin 4 kohdan nojalla. Tuomioistuin ottaa asiaa ratkaistessaan huomioon lapsen edun ja laissa tarkemmin määritellyissä tilanteissa lapsen omat toivomukset.

Vanhempainraha

Sairausvakuutuslain (1224/2004) 9 lukuun on vuoden 2007 alusta lisätty uusi 16 §, jonka mukaan eräitä vanhempainrahaa koskevia säännöksiä sovelletaan myös rekisteröidyn parisuhteen osapuoliin. Pykälän mukaan vakuutetulla, joka ei ole lapsen vanhempi, on oikeus vanhempainrahaan, jos parisuhteen rekisteröinnin jälkeen parisuhteen osapuolelle syntyy lapsi tai parisuhteen osapuoli ottaa alle 7-vuotiaan lapsen hoitoonsa ja vakuutettu asuu samassa taloudessa lapsen ja tämän vanhemman kanssa.

Hedelmöityshoito

Laki hedelmöityshoidoista (1237/2006) on tullut voimaan 1 päivänä syyskuuta 2007. Lain mukaan hedelmöityshoitoa voidaan antaa paitsi miehen ja naisen muodostamalle avio- tai avoparille myös naiselle, joka ei elä parisuhteessa miehen kanssa. Hedelmöityshoitoa voidaan siten antaa muun ohella naiselle, joka elää rekisteröidyssä parisuhteessa toisen naisen kanssa.

Lapsen synnyttäjä on aina lapsen äiti. Äidin kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa elävä nainen ei ole suoraan lain nojalla lapsen vanhempi. Hänen vanhemmuuttaan ei nykyisin voida vahvistaa myöskään perheen sisäisellä adoptiolla.

Jos hedelmöityshoitoa on annettu naiselle yksin, lapsen isäksi voidaan isyyslain (700/1975) 3 a §:n mukaan vahvistaa mies, jonka siittiöitä on käytetty hoidossa, jos hän on antanut hedelmöityshoidoista annetun lain 16 §:n 2 momentissa tarkoitetun suostumuksen isyyden vahvistamiseen. Jollei siittiöiden luovuttaja ole antanut suostumusta isyyden vahvistamiseen, lapsella voi siis oikeudellisesti tarkasteltuna olla vain yksi vanhempi.

2.2 Kansainvälinen kehitys ja ulkomaiden lainsäädäntö

Useissa yhteiskunnallisilta oloiltaan Suomea muistuttavissa valtioissa samaa sukupuolta olevilla pareilla on nykyisin mahdollisuus vähintään perheen sisäiseen adoptioon. Monessa valtiossa samaa sukupuolta oleva pari voi adoptoida lapsen myös yhdessä. Lainsäädännöllinen kehitys tällä alueella on ollut nopeaa.

Ruotsissa rekisteröidyn parisuhteen osapuolilla on mahdollisuus sekä perheen sisäiseen adoptioon että yhteisadoptioon vastaavasti kuin aviopuolisoilla. Nais-parien osalta perheen sisäinen adoptio ei kuitenkaan ole ainoa keino, jolla lapsen synnyttäneen äidin parisuhdekumppanin juridinen vanhemmuus voidaan vahvistaa. Äidin rekisteröidyn parisuhdekumppanin tai naispuolisen avopuolison juridinen vanhemmuus voidaan näet vahvistaa myös vanhemmuuden tunnustamisella tai tuomiolla, jos lapsi on saanut alkunsa parisuhdekumppanin suostumuksella annetun hedelmöityshoidon avulla.

Norjassa rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi perheen sisäisesti adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsen. Adoptio ei kuitenkaan ole mahdollinen, jos lapsi on adoptoitu vieraasta valtiossa, jonka lainsäädäntö ei salli tällaista adoptiota. Samaa sukupuolta oleva pari ei voi yhdessä adoptoida lasta.

Tanskassa rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi perheen sisäisesti adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsen, jollei kyseessä ole vieraasta valtiosta adoptoitu lapsi. Samaa sukupuolta oleva pari ei voi yhdessä adoptoida lasta.

Islannissa samaa sukupuolta olevilla pareilla on mahdollisuus hakea sekä perheen sisäistä adoptiota että yhteisadoptiota. Adoptio on mahdollinen sekä rekisteröidyille pareille että avopareille.

Alankomaissa samaa sukupuolta olevalla parilla on mahdollisuus sekä perheen sisäiseen adoptioon että yhteisadoptioon. He eivät kuitenkaan voi adoptoida lasta vieraasta valtiosta. Adoptiomahdollisuus ei riipu siitä, onko pari solminut avioliiton. Parin on kuitenkin tullut elää yhdessä vähintään kolmen vuoden ajan. Lisäksi heidän on tullut hoitaa ja kasvattaa lasta yhdessä vähintään vuoden ajan. Viimeksi mainittua edellytystä ei kuitenkaan sovelleta, jos vähintään kolme vuotta yhdessä asuneen naisparin toinen osapuoli synnyttää lapsen. Tällaisessa tapauksessa perheen sisäistä adoptiota voidaan hakea heti lapsen syntymän jälkeen.

Saksassa rekisteröidyn parisuhteen osapuoli voi perheen sisäisesti adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsen. Samaa sukupuolta oleva pari ei voi yhdessä adoptoida lasta.

Belgiassa ja *Espanjassa* samaa sukupuolta olevilla aviopuolisoilla on mahdollisuus sekä perheen sisäiseen adoptioon että yhteisadoptioon vastaavasti kuin eri sukupuolta olevilla aviopuolisoilla.

Englannissa ja *Walesissa* sekä *Skotlannissa* samaa sukupuolta olevilla pareilla on samanlaiset adoptio-oikeudet kuin eri sukupuolta olevilla pareilla. Adoptiomahdollisuus ei edellytä sitä, että parisuhde on rekisteröity, mutta avoparin tulee osoittaa, että heidän välillään vallitsee vakiintunut perhesuhde ("enduring family relationship").

Andorrassa samaa sukupuolta olevalla parilla, joka on rekisteröinyt parisuhteensa, on samanlaiset adoptio-oikeudet kuin aviopuolisoilla.

2.3 Nykytilan arviointi

Nykyinen lainsäädäntö merkitsee sitä, että lapsen ja hänen juridisen vanhempansa kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa elävän henkilön välillä ei oikeudellisessa mielessä vallitse sukulaisuussuhdetta. Tällaista suhdetta ei myöskään voida vahvistaa heidän välilleen tuomioistuimen tai muun viranomaisen päätöksellä. Näin on riippumatta siitä, onko kysymyksessä uusperhe vai onko lapsi hankittu rekisteröidyn parisuhteen aikana esimerkiksi hedelmöityshoidon avulla. Tästä johtuu muun muassa seuraavaa.

Lapsen elatuksesta annetun lain (822/1970) mukaan lapsen elatuksesta vastaavat hänen vanhempansa. Lapsella ei siten ole mainitun lain nojalla oikeutta saada elatusta juridisen vanhempansa rekisteröidyltä parisuhdekumppanilta. Rekisteröidyn parisuhteen aikana parisuhteen toisen osapuolen vastuu saattaa kuitenkin avioliittolain (234/1929) 46 §:n nojalla laajentua koskemaan myös parisuhdekumppanin lasta, joka asuu parin kanssa samassa taloudessa. Jos rekisteröity parisuhde purkautuu, elatusvelvollisuus tämän lainkohdan nojalla päättyy.

Jos lapsen juridisen vanhemman ja sosiaalisen vanhemman rekisteröity parisuhde purkautuu, juridisella vanhemmalla on lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain säännösten

mukaan selvä etusija harkittaessa, kumman huoltoon lapsi uskotaan ja kumman luona hänet määrätään asumaan. Näin on silloinkin, kun sosiaalinen vanhempi on jo aikaisemmin määrätty lapsen oheishuoltajaksi. Huoltoa ja asumista koskevaa ratkaisua ei siten aina voida tehdä sen mukaan, mikä yksittäistapauksessa olisi lapsen kannalta paras ratkaisu. Lapsen etu ei siten välttämättä toteudu esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsen sosiaalisella vanhemmalla olisi paremmat edellytykset huolehtia lapsesta kuin hänen juridisella vanhemmallaan.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta antaa lapselle tapaamisoikeuden vain suhteessa vanhempaansa, jonka luona lapsi ei asu. Lapselle ei näin ollen voida vahvistaa tapaamisoikeutta suhteessa sosiaaliseen vanhempaansa, jos lapsen juridisen vanhemman ja sosiaalisen vanhemman parisuhde purkautuu. Tapaamisoikeuden vahvistamisen mahdollisuuteen ei vaikuta se, kuinka pitkäaikainen ja läheinen lapsen ja sosiaalisen vanhemman välinen suhde on tosiasiallisesti ollut. Merkitystä ei ole myöskään sillä, oliko juridisen vanhemman ja sosiaalisen vanhemman parisuhde rekisteröity tai oliko sosiaalinen vanhempi määrätty lapsen oheishuoltajaksi. Lapsi ei siis saa tapaamisoikeutta hänelle merkitykselliseen, käytännössä emotionaalisen vanhempana toimineeseen henkilöön. Tämän seurauksena lapsi saattaa menettää yhteyden häneen kokonaan rekisteröidyn parisuhteen purkautuessa.

Jos lapsen juridinen vanhempi kuolee lapsen ollessa alaikäinen, lapsen asemaan ja hänen huolenpitonsa järjestämiseen liittyy epävarmuutta. Ei ole itsestään selvää, että lapsen huolto uskotaan lapsen sosiaaliselle vanhemmalle. Vaikka lapsen huolto lopulta päätettäisiinkin uskoa sosiaaliselle vanhemmalle, epäkohtana voidaan pitää sitä, että lapsi joutuu asian selvittämisen ja järjestämisen aikana kokemaan epätietoisuutta tulevaisuudesta samalla kun hän toipuu vanhempansa kuolemasta.

Rekisteröidyn parin perheessä elävä lapsi ei peri sosiaalista vanhempaansa eikä tämän sukulaisia.

Jos lapsen sosiaalinen vanhempi taikka tämän vanhempi tai isovanhempi on määrännyt lapselle omaisuutta testamentilla, lapsi ei perintöverotuksessa saa hyväkseen perintö- ja lahjavelolain (378/1940) 12 §:ssä säädettyä alaikäisyysvähennystä. Jos lapsen sosiaalisen vanhemman sukulainen on määrännyt lapselle omaisuutta testamentilla, lasta kohdellaan perintöverotuksessa kuin testamentin tekijälle täysin vierasta henkilöä.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Yleistä

Esityksen keskeisenä tavoitteena on parantaa rekisteröityjen parien perheissä elävien lasten oikeudellista asemaa. Tavoitteen saavuttamiseksi ehdotetaan sen mahdollistamista, että lapsen juridisen vanhemman rekisteröity parisuhdekumppani voi perheen sisäisesti adoptoida lapsen sellaisin vaikutuksin, että lapsesta tulee rekisteröidyn parin yhteinen lapsi.

Laajentamalla perheen sisäistä adoptiota koskevien säännösten käyttöalaa rekisteröityjen parien perheisiin voidaan tällaisissa perheissä elävien lasten oikeudellista asemaa vahvistaa ilman, että on tarpeen luoda lainsäädäntöön uusia vanhemmuuden muotoja tai vanhemmuuden vahvistamisen keinoja.

Esityksen mukaan perheen sisäinen adoptio samaa sukupuolta olevan parin perheessä olisi mahdollinen vain, jos parisuhde on rekisteröity. Tämä seuraa siitä, että lapseksiottamisesta annetun lain nykyisten säännösten mukaan perheen sisäinen adoptio voidaan myös eri sukupuolta olevien kumppaneiden perheessä toteuttaa vain, jos he ovat solmineet avioliiton. Perheen sisäisen adoption mahdollistaminen avoliittoperheissä on erillinen, lapseksiottamisesta annettuun lakiin liittyvä kysymys, johon tällä esityksellä ei puututa.

Esityksen mukaan perheen sisäinen adoptio rekisteröityjen parien perheissä voisi koskea sekä parisuhteen toisen osapuolen biologista lasta että hänen adoptiolastaan. Avioliittoperheiden osalta on jo nykyisin voimassa samanlainen sääntely, joka kohtelee lapsia yhdenvertaisesti heidän alkuperästään riippumatta.

Perheen sisäisen adoption edellytykset, adoptiossa noudatettava menettely ja adoption oikeusvaikutukset määräytyisivät lapseksiottamisesta annetun lain nykyisten säännösten mukaisesti. Lapseksiottamisen keskeisistä edellytyksistä säädetään lapseksiottamisesta annetun lain 2 §:n 1 momentissa. Sen mukaan alaikäisen lapsen lapseksiottaminen voidaan vahvistaa, jos sen harkitaan olevan lapsen edun mukaista ja on selvitetty, että lapsi tulee saamaan hyvän hoidon ja kasvatuksen.

Myös lapseksiottamisesta annetun lain 8 §:n säännöksiä, jotka koskevat lapseksiottettavan suostumusta lapseksiottamiseen, sovellettaisiin sellaisinaan tässä esityksessä tarkoitettuihin perheen sisäisiin adoptioihin.

Ennen kuin perheen sisäisen adoption vahvistamista voitaisiin hakea, olisi annettava ottolapsineuvontaa siten kuin lapseksiottamisesta annetun lain 16–18 ja 28 §:ssä säädetään. Ottolapsineuvontaa antavat kuntien sosiaalihuollon toimielimet ja Pelastakaa Lapset ry, joka on saanut sosiaali- ja terveysministeriön luvan harjoittaa ottolapsineuvontaa. Lapseksiottamisen vahvistaa käräjäoikeus lapseksiottajan hakemuksesta.

3.2 Biologisten vanhempien aseman turvaaminen

Esityksen yhtenä tavoitteena on turvata lapsen biologisten vanhempien asema, kun perheen sisäistä adoptiota koskevien säännösten käyttöalaa laajennetaan. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi ei tarvita lainsäädäntömuutoksia, sillä biologisen vanhemman oikeudet on turvattu tehokkaasti jo voimassa olevassa laissa. Lapseksiottamisesta annetun lain 9 §:n mukaan alaikäisen lapseksiottamista ei pääsääntöisesti voida vahvistaa, elleivät hänen vanhempansa ole antaneet tähän suostumustaan. Lapseksiottaminen voidaan vahvistaa ilman vanhemman suostumusta vain erittäin poikkeuksellisesti mainitussa lainkohdassa säädettyjen tiukkojen edellytysten täytyessä.

Lapseksiottamisesta annetun lain 9 §:n 2 momentin mukaan lapseksiottaminen voidaan erittäin painavista syistä vahvistaa ilman vanhemman suostumustakin, jos harkitaan, että lapseksiottaminen on ilmeisen ratkaisevasti lapsen edun mukaista ja että vanhemman suostumuksen antamatta jättämiseen tai annetun suostumuksen peruuttamiseen ei ole riittävää aihetta ottaen huomioon lapsen etu sekä lapsen ja vanhemman välinen kanssakäyminen, heidän välillään vallitseva suhde ja sen laatu. Saman pykälän 3 momentin mukaan lapseksiottaminen voidaan 2 momentissa säädettyjen perusteiden mukaisesti vahvistaa myös silloin, kun vanhempi ei sairautensa tai vammaisuutensa takia voi pätevästi ilmaista tahtoaan taikka vanhemman olinpaikka on tuntematon.

Se, että lapsen vanhemman kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa elävä henkilö haluaa adoptoida parisuhdekumppaninsa lapsen, rinnastuu lapsen toisen biologisen vanhemman kannalta tarkasteltuna sellaiseen jo nykyisin mahdolliseen tilanteeseen, jossa vanhemman uusi avio puoliso haluaa adoptoida lapsen. Jo voimassa oleva biologisten vanhempien oikeuksia turvaava sääntely riittää näin ollen turvaamaan biologisten vanhempien oikeudet myös silloin, kun kysymys on perheen sisäisestä adoptiosta rekisteröidyn parin perheessä.

3.3 Uudistuksen mahdollinen takautuvuus

Työryhmä on asiaa valmistellessaan harkinnut, olisiko ehdotetussa sääntelyssä perusteltua antaa merkitystä sille, että parisuhteen rekisteröinti on ollut Suomessa mahdollista vuodesta 2002 alkaen, mutta mahdollisuus perheen sisäiseen adoptioon rekisteröityjen parien perheissä on toteutumassa vasta myöhemmin.

Käytännössä saattaa esiintyä esimerkiksi tilanne, jossa parisuhde on rekisteröity vuonna 2002, parisuhteen toiselle osapuolelle on vuonna 2004 syntynyt lapsi, joka on saanut alkunsa parin yhteisellä päätöksellä hankitun hedelmöityshoidon tuloksena, ja parisuhde on purkautunut avioeron johdosta vuonna 2007. Vaikka perheen sisäinen adoptio mahdollistettaisiin, se ei lähtökohtaisesti koskisi tällaista perhettä. Sosiaalisen vanhemman vanhemmuutta ei siten voitaisi vahvistaa, vaikka lapsella voi esimerkkitapauksen mukaisissa tilanteissa olla vain yksi juridinen vanhempi ja vaikka entiset parisuhdekumppanit saattavat olla yhtä mieltä siitä, että adoptio olisi avioerosta huolimatta lapsen edun mukainen ratkaisu.

Asialla epäilemättä on esimerkkitapauksen kaltaisessa tilanteessa oleville henkilöille suuri merkitys. Sen vuoksi työryhmä on harkinnut, olisiko perusteltua siirtymäsäännöksen luonteisella erityissäännöksellä mahdollistaa perheen sisäinen adoptio myös tilanteissa, joissa lapsi on syntynyt rekisteröidyn parisuhteen aikana, mutta parisuhde on ehdotetun lain voimaan tullessa jo purkautunut avioeron johdosta. Työryhmän enemmistö on kuitenkin päätenyt ratkaisuun, jonka mukaan perheen sisäinen adoptio ei ole mahdollinen perheissä, joissa rekisteröity parisuhde on purkautunut avioeron johdosta ennen adoption vahvistamista. Tämän ratkaisun keskeiset perustelut ovat seuraavat.

Lapseksiottamisesta annetun lain 2 §:n 1 momentin mukaan alaikäisen lapsen lapseksiottaminen voidaan vahvistaa, jos sen harkitaan olevan lapsen edun mukaista ja on selvitetty, että lapsi tulee saamaan hyvän hoidon ja kasvatuksen. Lapseksiottamisen vahvistamista haettaessa tuomioistuimelle on esitettävä selvitys siitä, että lapsi on lapseksiottajan hoidettavana tai että tämä muutoin huolehtii lapsen hoidosta ja kasvatuksesta. Arvioitaessa lapseksiottamisen edellytysten täyttymistä on parisuhteessa elävien henkilöiden osalta käytännössä edellytetty paitsi sitä, että he ovat solmineet avioliiton, myös parisuhteen riittävää vakiintuneisuutta. Mahdollisuus siihen, että lapsen sosiaalinen vanhempi adoptoisi lapsen tilanteessa, jossa lapsen juridinen ja sosiaalinen vanhempi ovat lapseksiottamishetkellä jo eronneet, ei olisi sopusoinnussa lapseksiottamisen yleisten edellytysten ja niiden soveltamiskäytännön kanssa.

Jos lapsen vanhempi on rekisteröidyn parisuhteen purkautumisen jälkeen solminut uuden rekisteröidyn parisuhteen tai avioliiton, uusi parisuhdekumppani tai avio puoliso voi hakea perheen sisäistä adoptiota. Jos myös se henkilö, jonka kanssa lapsen vanhempi eli rekisteröidyssä parisuhteessa lapsen syntyessä, voisi edellä kuvatun erityissäännöksen nojalla hakea perheen sisäistä adoptiota, syntyisi eräänlainen kilpailutilanne lapsen vanhemman aikai-

semman ja uuden parisuhdekumppanin välille. Tällaisen kilpailutilanteen luominen kahden mahdollisen lapseksiottajan välille aiheuttaisi sekä periaatteellisia että käytännöllisiä vaikeuksia. Pahimmillaan se, että kahdella eri henkilöllä olisi mahdollisuus hakea perheen sisäistä adoptiota, voisi synnyttää lapselle läheisten ihmisten välille vaikeita ristiriitoja, jotka heijastuisivat myös lapseen.

Mahdollisen erityissäännöksen säätämiseen liittyisi myös hankalia rajanvetokysymyksiä. Edellä kuvatun esimerkkitapauksen kaltaisissa tilanteissa elävien perheiden ohella voi olla esimerkiksi sellaisia perheitä, joissa lapsi on syntynyt samaa sukupuolta olevan parin eläessä rekisteröimättömässä parisuhteessa (esimerkiksi ennen rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain voimaantuloa), pari on sittemmin rekisteröinyt parisuhteensa, mutta eronnut ennen ehdotettujen säännösten voimaantuloa. Samoin voi olla tilanteita, joissa lapsi on saanut alkunsa rekisteröidyn parisuhteen aikana esimerkiksi parin yhteisellä päätöksellä hankitun hedelmöityshoidon avulla, mutta pari on eronnut ennen lapsen syntymää. Jos perheen sisäinen adoptio erityissäännöksen nojalla sallittaisiin osassa edellä kuvatuista tilanteista ja osassa ei, seurauksena voisi olla, että samankin perheen eri aikaan syntyneistä lapsista osa voitaisiin adoptoida perheen sisäisesti ja osaa ei. Perheen sisäisen adoption käyttöalan rajaaminen myös rekisteröityjen pariin osalta vain niihin tilanteisiin, joissa perheen sisäinen adoptio nykyisin on avioliittoperheissä mahdollinen, on selkein ja parhaiten yhdenvertaisuuden turvaava ratkaisu.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Arvio perheen sisäisten adoptioiden määrästä

Ehdotetussa sääntelyssä on kysymys siitä, että rekisteröidyssä parisuhteessa eläville luodaan mahdollisuus perheen sisäiseen adoptioon. Se, kuinka monessa perheessä tätä mahdollisuutta tullaan käyttämään, riippuu useista vaikeasti arvioitavissa olevista seikoista, kuten siitä, missä määrin samaa sukupuolta oleville pareille tulevaisuudessa syntyy lapsia, kuinka moni pari tahtoo rekisteröidä parisuhteensa ja kuinka moni sosiaalinen vanhempi tahtoo hakea perheen sisäistä adoptiota. Luotettavien arvioiden esittäminen adoptioiden lukumääristä on sen vuoksi vaikeaa. Seuraavassa pyritään kuitenkin käytettävissä olevien tietojen perusteella karkeasti arvioimaan sitä, kuinka suuri määrä perheitä todennäköisesti hyödyntäisi uutta mahdollisuutta ensimmäisinä vuosina lainmuutoksen voimaantulon jälkeen.

Tilastokeskuksen tietojen mukaan niiden perheiden määrä, jotka koostuivat rekisteröidystä parista ja yhdestä tai useammasta lapsesta, on kehittynyt seuraavasti:

Vuosi	Perheitä
2002	32
2003	47
2004	59
2005	86
2006	120

Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuoden 2006 lopussa rekisteröidyssä parisuhteessa eli 2 140 henkilöä, joten näistä lapsiperheellisten määräksi saadaan noin 11 prosenttia.

Avioliitolla ja rekisteröidyllä parisuhteella on yhteiskunnallisina instituutioina paitsi erilainen historia myös eri oikeusvaikutukset, erityisesti perheoikeuksien kohdalla. Näin ollen on oletettavaa, että samaa sukupuolta olevien, yhdessä elävien parien motivaatio solmia rekisteröity parisuhde tulevaisuudessa lainmuutoksen myötä kasvaa, jos heillä on lapsia.

Vuonna 2006 tehdyn perhekyselytutkimuksen mukaan ei-heteroseksuaalisista lapsiperheelliseksi itsensä luokittelevista vastaajista 48 % naisista (72) ja 31 % miehistä (5) oli rekisteröinyt parisuhteensa, keskiarvon ollessa 46 % (Kuosmanen & Jämsä toim. *Suomalaiset sateenkaari-perheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa*. Seis-projekti, Työministeriö 2007, 22). Parisuhteensa rekisteröineiden osuus on siis näissä ryhmissä alhaisempi kuin avioliiton solmineiden osuus muussa lapsiperheellisessä väestössä. Tilastokeskuksen tietojen mukaan vuonna 2006 lapsiperheiden yleisin perhemuoto Suomessa oli edelleen avioparin perhe, ollen 62 prosenttia lapsiperheistä koko väestössä.

Yleisesti homo- ja biseksuaaleille kohdennetusta kyselytutkimuksesta (N=726) on saatu aikaisemmin samansuuntaisia tuloksia: tämän väestöryhmän kohdalla parisuhteen rekisteröinti ei näytä muotoutuvan yhtä suosituksi kuin avioliitto muun väestön piirissä. Vastaajista vain 10,5 prosenttia oli solminut rekisteröidyn parisuhteen (Lehtonen ja Mustola toim. *'Eihän heterotkaan kerro...': Seksuaalisuuden ja sukupuolen rajankäyntiä työelämässä*. Tutkimukset ja selvitykset 2/04. Työministeriö 2004, 34). Lehtosen ja Mustolan työelämä tutkimus on tosin tehty ajanjaksona syyskuu 2002 – talvi 2003 eli varsin pian sen jälkeen kun parisuhteen rekisteröiminen oli tullut mahdolliseksi maaliskuussa 2002.

Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien lapsiperheellisten joukossa on myös uusperheitä sekä niin sanottuja monivanhempaisia perheitä. Näissä perhetyypeissä lapsella on toisaalla asuva isä tai äiti, joka ei ole valmis luopumaan vanhemmuudestaan. Tällaisten perheiden lukumäärästä ei ole varmaa tietoa. Edellä mainitun perhekyselytutkimuksen mukaan 97 % (73) ydinperhemuotoisten perheiden vanhemmista aikoi hyödyntää perheen sisäisen adoption mahdollisuutta. Näiden joukossa oli sekä rekisteröityjä pareja että ei-rekisteröityjä pareja. (Kuosmanen & Jämsä 2007, 95).

Edellä esitetyt seikat huomioon ottaen adoptioiden lukumääriä voidaan pyrkiä ennakoimaan lähinnä vertailemalla keskenään Tilastokeskuksen tietoja ja vuoden 2006 perhekyselytutkimuksen tietoja. Tällöin voidaan perustellusti olettaa, että perheen sisäisen adoption tullessa mahdolliseksi rekisteröidyille parille sitä tullaan parin ensimmäisen vuoden aikana lain voimaantulon jälkeen hakemaan suhteellisen pienessä määrässä perheitä, alle 200 perheessä. Näissä perheissä on vaihteleva määrä lapsia. Naisparien kohdalla on lisäksi yleistä, että parisuhteen molemmat osapuolet ovat synnyttäneet perheeseen lapsia, jolloin samalla perheellä voi olla kaksi asiakkuutta perheen sisäistä adoptiota haettaessa.

4.2 Taloudelliset vaikutukset ja vaikutukset viranomaisten toimintaan

Ottolapsineuvonta

Perheen sisäinen adoptio edellyttää ottolapsineuvonnan antamista. Ottolapsineuvonnan antaminen kuuluu sosiaalihuoltolain (710/1982) 17 §:n 2 momentin mukaan kunnan järjestämis-

vastuulle. Näin ollen kunnille aiheutuu uudistuksesta lisäkustannuksia. Jos ottolapsineuvonta hankitaan ostopalveluna Pelastakaa Lapset ry:ltä, kunnalle aiheutuva kustannus on 1 400 euroa hakijaa kohti adoptoitavien lasten lukumäärästä riippumatta.

Lisäksi on ennakoitavissa, että varsinkin alkuvaiheessa uudistuksen voimaantulon jälkeen ottolapsineuvonta saattaa tilapäisesti ruuhkautua, jollei sen voimavaroja lisätä.

Tuomioistuinkäsittely

Perheen sisäistä adoptiota koskevien hakemusten käsittely käräjäoikeuksissa merkitsee suhteessa muiden perheoikeudellisten hakemusasioiden määrään vain vähäistä lisätyötä. Se on hoidettavissa käräjäoikeuksien nykyisillä voimavaroilla.

Tietojärjestelmämuutokset

Ehdotuksen toteuttaminen vaatii teknisiä muutoksia väestötietojärjestelmään. Tietojärjestelmämuutoksista aiheutuu Väestörekisterikeskuksen arvion mukaan noin 100 000 euron kustannukset.

Kansaneläkelaitoksen ilmoituksen mukaan ehdotettu lainmuutos edellyttää Kelassa muutoksia tietojen vastaanottoon väestötietojärjestelmästä sekä Kelan väestötietojärjestelmään ja sen Kelan etuusjärjestelmille tarjoamiin palveluihin. Näiden muutosten on arvioitu vaativan noin 900 tunnin työn. Lisäksi tarvitaan muutoksia etuusjärjestelmiin.

Verohallituksen ilmoituksen mukaan ehdotettu lainmuutos aiheuttaa verohallinnossa muutoksia kaikkiin keskeisiin sovelluksiin. Muutokset edellyttävät useita satoja henkilötyöpäiviä. Verohallinnon asiakasrekisteröintisovellusta ollaan kuitenkin uusimassa vuodelle 2010. Muutoksia ei siten välttämättä tarvitse tehdä enää nykyiseen sovellukseen.

Vastaavia muutoksia on todennäköisesti tehtävä myös muiden sellaisten viranomaisten tietojärjestelmiin, jotka käyttävät väestörekisteritietoja. Tällaisia viranomaisia ovat ainakin kunnat.

Vanhempainpäivärahat

Henkilöllä, joka adoptoi perheen sisäisesti parisuhdekumppaninsa alle yksivuotiaan lapsen, on sairausvakuutuslain 9 luvun 11 §:n nojalla oikeus ottovanhemman vanhempainrahaan. Ottovanhemman vanhempainrahaan oikeutetulla ottoisällä on lisäksi oikeus isyysrahaan. Vanhempainpäivärahat sisältyvät sairausvakuutuksen rahoitusjärjestelmässä työtulovakuutukseen, jonka kuluista työnantajat rahoittavat 73 prosenttia ja palkansaajat sekä yrittäjät 27 prosenttia lukuun ottamatta vähimmäismääräisiä päivärahoja, jotka valtio rahoittaa.

Rekisteröidyssä parisuhteessa elävien henkilöiden oikeudesta ottovanhemman vanhempainrahaan ja isyysrahaan perheen sisäisen adoption toteuttamisen seurauksena aiheutuu sairausvakuutusjärjestelmälle lisäkustannuksia. Niiden määrän voidaan kuitenkin arvioida jäävän erittäin vähäiseksi. Tämä johtuu ennen kaikkea siitä, että rekisteröityjen parien perheissä parisuhteen toisella osapuolella on jo nykyisin oikeus vanhempainrahaan sairausvakuutuslain 9 luvun 16 §:n nojalla suoraan lapsen syntymän perusteella. Toiseksi on otettava huomioon, että oikeutta ottovanhemman vanhempainrahaan ei ole henkilöllä, joka perheen sisäisesti adoptoi vuotta vanhemman lapsen. Kolmanneksi on otettava huomioon, että perheen sisäisten adoptioiden määrä rekisteröityjen parien perheissä edellä jaksossa 4.1 esitetyn arvion mukaisesti todennä-

köisesti jää suhteellisen vähäiseksi. Lisäksi voidaan otaksua, että vain pienessä osassa niistä perheistä, joiden voidaan olettaa käyttävän hyväkseen mahdollisuutta perheen sisäiseen adoption parin ensimmäisen vuoden aikana lain voimaantulon jälkeen, on alle yksivuotiaita lapsia.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Lähtökohta

Rekisteröidystä parista ja heidän kanssaan elävistä lapsista muodostuvat perheet ovat jo nykyisin olemassa oleva perhetyyppi. Eesityksen yhteiskunnallisia vaikutuksia arvioitaessa on näin ollen lähtökohtana se, että ehdotetulla uudistuksella ei luoda yhteiskuntaan uutta perhemuotoa. Kysymys on vain siitä, että näiden jo olemassa olevien perheiden sisällä annetaan mahdollisuus siihen, että lapsen sosiaalisen vanhemman vanhemmuus vahvistetaan myös juridiseksi vanhemmuudeksi.

Vaikutukset lapsen oikeudelliseen asemaan

Perheen sisäisen adoption vahvistamisen keskeisin vaikutus on se, että lapsi saa oikeudellisesti tarkasteltuna uuden vanhemman. Adoptiovanhemman ja lapsen välinen suhde rinnastuu täysin biologisen vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen muun muassa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta, elatusvelvollisuutta, perintöoikeutta ja verotusta koskevissa kysymyksissä. Näin ollen perheen sisäisen adoption avulla voidaan olennaisesti parantaa samaa sukupuolta olevan parin perheessä elävän lapsen oikeudellista asemaa ja poistaa edellä jaksossa 2.3 kuvattut nykytilan ongelmat.

Perheen sisäisen adoption toteuttaminen ei vaikuta hedelmöityshoidon avulla alkunsa saaneen lapsen oikeuteen saada tieto sukusolujen luovuttajan henkilöllisyydestä hedelmöityshoidoista annetun lain 23 §:n 1 momentin nojalla.

Vaikutukset lapsen kehitykseen

Tieteellisistä tutkimuksista saadun tiedon perusteella lapsen kasvaminen perheessä, jossa vanhemmat ovat samaa sukupuolta, ei vaikuta haitallisesti lapsen seksuaaliseen tai sosiaaliseen kehitykseen taikka tunne-elämään ja käyttäytymiseen. Päinvastoin on perusteita uskoa, että vahvistamalla lapsen sosiaalisen vanhemman vanhemmuus myös juridiseksi vanhemmuudeksi voidaan lisätä lapsen turvallisuudentunnetta, perhetilanteen vakautta sekä adoptiovanhemman ja hänen sukulaistensa sitoutumista lapseen. Näillä seikoilla voidaan arvioida olevan myönteinen vaikutus lapsen kehitykseen.

Perheen sisäisen adoption tultua mahdolliseksi rekisteröityjen parien perheissä tällaisessa perheessä elävä lapsi voisi kokea elävänsä perhemuodossa, joka on yhteiskunnan silmissä tunnustettu ja hyväksytty. Myös tällä voidaan arvioida olevan myönteinen vaikutus lapsen kehitykseen ja minäkuvaan.

Vanhemmuuden käsitteen muuttuminen

Vanhemmuus on nykyisin oikeudellisesti katsoen äitiyttä tai isyyttä, ja jokaisella lapsella voi olla vain yksi äiti ja yksi isä. Rekisteröidyn parin yhteinen vanhemmuus merkitsee puolestaan sitä, että lapsella voi olla juridisesti kaksi äitiä tai kaksi isää.

Äitiys ja isyys ovat hyvin perustavanlaatuisia oikeudellista ja sosiaalista todellisuutta hahmottavia käsitteitä. Niiden avulla jäsennetään ihmissuhteita, joiden kautta lapsi syntyessään kiinnittyy ympäröivään yhteiskuntaan ja saa elämälleen juuret. Muun muassa näistä syistä äitiydellä ja isyydellä on erityinen merkitys jokaisen elämässä. Näiden käsitteiden sisällön muuttamisella on sen vuoksi yleistä yhteiskunnallista merkitystä.

Arvioitaessa, kuinka merkittävänä muutoksen vaikutusta pidetään, on toisaalta syytä ottaa huomioon seuraavat näkökohdat.

Äitiys ja isyys ovat oikeudellisina käsitteinä sosiaalisia konstruktioita, kussakin yhteisössä ja sen lainsäädännössä määriteltyjä asioita. Niillä ei viitata pelkästään biologiseen äitiyteen ja isyyteen. Nykylainsäädännössä olevia esimerkkejä siitä, miten tietoisesti erotetaan toisistaan oikeudellinen vanhemmuus ja biologinen polveutuminen, ovat lapseksiottaminen sekä isyys, joka perustuu siihen, että mies on yhteisymmärryksessä äidin kanssa antanut suostumuksensa luovutetuilla siittiöillä suoritettuun hedelmöityshoitoon. Perhelainsäädännön historia tuntee lukuisia muitakin esimerkkejä tilanteista, joissa biologinen polveutuminen ja vanhemmuus on erotettu toisistaan.

Samaa sukupuolta olevien parien perheissä elää jo nykyisin lapsia. Osa heistä on syntynyt parisuhteen aikana, ja monella muullakin parin muodostama perhe on lapsen ainoa todellinen perheyhteisö. Perheessä elävien ihmisten ja heidän lähipiirinsä näkökulmasta lapsella on tällöin jo nykyisin tosiasiallisesti kaksi samaa sukupuolta olevaa vanhempaa, vaikka lainsäädäntö ei tunnustakaan toista heistä vanhemmaksi. Kahden samaa sukupuolta olevan henkilön tosiasiallinen vanhemmuus on siis jo nykyisin olemassa oleva yhteiskunnallinen ilmiö. Vanhemmuuden oikeudellisen käsitteen osittaisessa uudelleen määrittelemisessä on pikemminkin kysymys lainsäädännön sopeuttamisesta jo tapahtuneeseen yhteiskunnalliseen kehitykseen kuin siitä, että lainmuutos sinänsä aiheuttaisi yhteiskunnallisia muutoksia.

Vaikutukset kansainväliseen lapseksiottamistoimintaan

Perheen sisäistä adoptiota rekisteröidyssä parisuhteessa koskevien säännösten ei voida uskoa vaikuttavan haitallisesti suomalaisten palvelunantajien harjoittamaan kansainväliseen lapseksiottamistoimintaan. Tämä arvio perustuu tietoihin, joita esitystä valmisteltaessa on saatu Ruotsin, Norjan, Tanskan ja Islannin adoptioviranomaisten kokemuksista.

Vaikutukset työelämään

Henkilöllä, jolla on sairausvakuutuslain nojalla oikeus vanhempainrahaan tai isyysrahaan, on vastaavasti oikeus olla työstä vanhempainvapaalla tai isyysvapaalla. Perheen sisäisen adoptioon mahdollisuudella rekisteröityjen parien perheissä voi siten olla vaikutusta myös vanhempainvapaiden ja isyysvapaiden käyttöön. Edellä jakson 4.2 viimeisessä kappaleessa mainituista syistä asian merkitys on kuitenkin erittäin vähäinen erityisesti suhteutettuna kaikkien perhevapaiden määrään.

5 Asian valmistelu

Esitys on valmisteltu oikeusministeriön asettamassa työryhmässä, jossa on ollut oikeusministeriön ohella edustettuna sosiaali- ja terveysministeriö sekä Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry.

6 Riippuvuus muista esityksistä

Perheen sisäisen adoption tuleminen mahdolliseksi rekisteröityjen parien perheissä johtaa siihen, että sairausvakuutuslain vanhempainpäivärahoja koskevia säännöksiä joudutaan soveltamaan uudentyypisissä tilanteissa, joita ei ole voitu ennakoida niitä säädettäessä. Tästä seuraa, että rekisteröityjen parisuhteiden osapuolten oikeus erilaisiin vanhempainpäiväraha-etuuksiin erityyppisissä tilanteissa ei ole kovin selkeä ja etuuksia saatetaan joutua yhteensovittamaan. Esitystä valmisteltaessa on kuitenkin katsottu tarkoituksenmukaiseksi, että tämän johdosta mahdollisesti tarvittavat muutokset sairausvakuutuslakiin valmistellaan erikseen sosiaali- ja terveysministeriössä.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotuksen perustelut

Laki rekisteröidystä parisuhteesta

9 §. Pykälän 2 momenttia ehdotetaan muutettavaksi, jotta perheen sisäinen lapseksiottaminen rekisteröityjen parien perheissä tulee mahdolliseksi. Erona nykytilaan on se, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen sovellettaisiin, mitä lapseksiottamisesta annetun lain 5 ja 12 §:ssä säädetään puolisoista.

Ehdotetun muutoksen tärkein vaikutus on se, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli vastaisuudessa rinnastetaan puolisoon lapseksiottamisesta annetun lain 12 §:n 2 momenttia sovellettaessa. Tällöin kyseisestä lainkohdasta seuraa, että jos rekisteröidyn parisuhteen osapuoli rekisteröidyn parisuhteen aikana tai parisuhteen purkauduttua kuoleman johdosta yksin ottaa ottolapseksi parisuhteen toisen osapuolen lapsen, lasta pidetään parin yhteisenä lapsena.

Lisäksi ehdotetusta muutoksesta seuraa, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli vastaisuudessa rinnastetaan puolisoon lapseksiottamisesta annetun lain 5 §:ää sovellettaessa. Kyseisen pykälän mukaan lapseksiottajan tulee yleensä olla vähintään 25-vuotias. Ikäraja on kuitenkin 18 vuotta muun muassa silloin, kun lapseksi otettava on lapseksiottajan puolison lapsi. Tätä alemmaa 18 vuoden ikärajaa sovellettaisiin siis myös sellaisiin perheen sisäisiin lapseksiottamisiin, joissa lapseksiottaja elää rekisteröidyssä parisuhteessa lapsen vanhemman kanssa.

Ehdotetun muutoksen jälkeenkään rekisteröidyn parisuhteen osapuolta ei rinnastettaisi puolisoon lapseksiottamisesta annetun lain 6, 7 ja 29 §:ää sovellettaessa. Tältä osin samoin kuin momentin jälkimmäisen virkkeen osalta ehdotus vastaa voimassa olevaa lakia.

Niin kuin edeltä ilmenee, perheen sisäiseen adoptioon rekisteröidyn parin perheessä liittyisi samat oikeusvaikutukset kuin perheen sisäiseen adoptioon nykyisin liittyä avioparin perheessä. Perheen sisäisen adoption seurauksena rekisteröidyn parisuhteen osapuolia pidettäisiin siis yhdessä lapsen vanhempina, heidän sukupuolestaan riippuen joko äiteinä tai isinä.

Valtaosa niistä lainsäädännössä olevista säännöksistä, jotka liittyvät vanhemmuuteen oikeusvaikutuksia, on luonteeltaan sukupuolineutraaleja. Tällaisissa säännöksissä käytetään esimerkiksi ilmaisuja ”vanhemmat” taikka ”isä tai äiti”. On selvää, että tällaiset sukupuolineutraalit säännökset koskevat kumpaakin vanhempaa perheissä, joissa lapsella perheen sisäisen adoption seurauksena on kaksi isää tai kaksi äitiä.

Tietyissä tapauksissa lainsäädännössä asetetaan kuitenkin lapsen vanhemmat jossakin suhteessa keskenään eri asemaan yksinomaan sukupuolensa perusteella. Tällaisia säännöksiä ovat uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:n 2 momentti ja kotikuntalain (201/1994) 6 a §:n 2 momentti. Uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momentin mukaan tilanteessa, jossa huoltajat eivät lapsen syntymän jälkeen sovi lapsen uskonnollisesta asemasta, voi lapsen huoltajana oleva äiti vuoden kuluessa lapsen syntymästä yksin päättää lapsen liittymisestä uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kotikuntalain 6 a §:n 2 momentin mukaan määritettäessä väestökirjanpitokuntaa sellaiselle Suomen kansalaiselle, jolla ei ole ollut kotikuntaa Suomessa, väestökirjanpitokunta määräytyy ensisijaisesti äidin ja toissijaisesti isän kotikunnan tai väestökirjanpitokunnan mukaisesti.

Kun rekisteröidyn parisuhteen osapuolen suorittaman perheen sisäisen adoption seurauksena lapsella on oikeudellisestikin kaksi äitiä tai kaksi isää, on kyettävä ratkaisemaan, kumpaa heistä kohdellaan äitinä tai isänä sovellettaessa tällaista säännöstä, jonka on tarkoitettu koskevan vain lapsen toista vanhempaa. Näiden tilanteiden varalta pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti. Sen mukaan rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, joka on perheen sisäisesti adoptoinut parisuhteen toisen osapuolen lapsen, ei sovelleta, mitä uskonnonvapauslain 3 §:ssä säädetään äidistä ja mitä kotikuntalain 6 a §:ssä säädetään äidistä ja isästä.

Ehdotettu säännös tarkoittaa käytännössä sitä, että valinta kahden isän tai kahden äidin välillä mainittuja säännöksiä sovellettaessa tehdään sen perusteella, kumman juridinen vanhemmuus on kestänyt pidempään. Ehdotettua ratkaisua voidaan pitää tarkoituksenmukaisena myös sen vuoksi, että perheen sisäisen adoption vahvistaminen todennäköisesti kestää muun muassa ottolapsineuvonnan vuoksi ainakin joitakin kuukausia lapsen syntymän jälkeen ja lapsen biologinen vanhempi on tämän ajan jo ollut kyseisissä säännöksissä tarkoitettussa vanhemman asemassa.

Sovellettaessa uskonnonvapauslain 3 §:n 2 momenttia lapseen, jolla on perheen sisäisen adoption seurauksena kaksi äitiä, päätöksen uskonnolliseen yhdyskuntaan liittämistä voisi ehdotetusta 3 momentista johtuen viime kädessä tehdä se äiti, joka oli lapsen juridinen äiti jo ennen perheen sisäisen adoption toteuttamista.

Jos kotikuntalain 6 a §:n 2 momentin säännöstä sovelletaan henkilöön, jolla on perheen sisäisen adoption seurauksena kaksi äitiä tai kaksi isää, väestökirjanpitokunta määräytyy ehdotetusta 3 momentista johtuen sen äidin tai isän kotikunnan tai väestökirjanpitokunnan mukaisesti, joka oli lapsen juridinen äiti tai isä jo ennen perheen sisäisen adoption toteuttamista.

Sairausvakuutuslain 9 luvun isyysrahaa koskevien säännösten mukaan vain miehellä voi olla oikeus isyysrahaan. Ehdotetussa 3 momentissa ei suljettaisi pois näiden säännösten soveltamista. Tästä seuraa, että rekisteröidyn parin perheessä ottoisällä on perheen sisäisen adoption toteuttamisen jälkeen sairausvakuutuslaissa säädettyjen edellytysten täytyessä oikeus isyysrahaan.

Lainsäädännössä on myös säännöksiä, joissa tiettyjä oikeusvaikutuksia liitetään äitiyteen tai isyyteen, mutta siten, että tämä ei perustu yksinomaan vanhemman sukupuoleen, vaan biologisiin seikkoihin. Esimerkkinä voidaan mainita sairausvakuutuslain äitiysrahaa koskevat säännökset, jotka perustuvat raskauteen ja synnytykseen. On selvää, että tällaisia säännöksiä ei sovelleta adoptiovanhempaan.

2 Voimaantulo

Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan noin kolmen kuukauden kuluttua sen hyväksymisestä ja vahvistamisesta. Ehdotettu siirtymäaika on tarpeen, jotta uudenlaisen perhemuodon edellyttämät tekniset muutokset väestötietojärjestelmään ehditään tehdä ennen lain voimaantuloa.

Jotta tietojärjestelmämuutosten vaatima aika ei tarpeettomasti viivästyä perheen sisäisten lapseksiottamisten toteuttamista rekisteröityjen parien perheissä, ehdotetaan säädettäväksi, että ottolapsineuvontaa tällaisia lapseksiottamisia varten voidaan antaa jo ennen lain voimaantuloa. Ehdotetun säännöksen avulla voidaan myös pyrkiä ehkäisemään ennalta ottolapsineuvonnan ruuhkautumista.

3 Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys

Perustuslain 6 §:n 1 momentin nojalla ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Saman pykälän 2 momenttiin sisältyvän syrjäntäkiellon mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan säännöksessä erikseen lueteltujen seikkojen perusteella. Momentin loppuosan yleislausekkeen mukaan eri asemaan asettaminen ei saa perustua myöskään henkilöön liittyvään muuhun syyhyn. Perusoikeusuudistuksen esitöissä mainitaan yleislausekkeen kattavan muun muassa sukupuolisen suuntautumisen (HE 309/1993 vp, s. 44/I).

Perustuslain 10 §:n mukaan jokaisen yksityiselämä on turvattu. Yksityiselämän piiriin kuuluu perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan muun muassa yksilön oikeus vapaasti solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön sekä oikeus määrätä itsestään ja ruumiistaan. Myös perhe-elämä kuuluu yksityiselämän suojan piiriin.

Perustuslain 22 § sisältää yleisen julkiseen valtaan kohdistuvan perus- ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvoitteen. Tämä säännös korostaa perusoikeusuudistuksen esitöiden mukaan (HE 309/1993 vp, s. 75/I) pyrkimystä perusoikeuksien aineelliseen turvaamiseen.

Perustuslakivaliokunta on lausunnossaan PeVL 15/2001 vp ottanut kantaa rekisteröidyssä parisuhteessa elävien oikeuteen ottaa ottolapsi. Tuolloin käsiteltävänä olleessa hallituksen esityksessä HE 200/2000 vp ehdotettiin, että aviopuolisoiden adoptio-oikeuksista poiketen virallistetun parisuhteen osapuolet eivät voi yhdessä ottaa ottolasta (yhteisadoptio) eikä sen toinen osapuoli voi ottaa ottolapseksi toisen lasta (perheen sisäinen adoptio). Perustuslakivaliokunta ei pitänyt ehdotettuja eroja perustuslainvastaisina, vaan katsoi, että ne mahtuvat lainsäätäjälle kuuluvien harkintarajojen sisälle.

Tässä esityksessä ehdotetaan, että rekisteröidyn parisuhteen osapuolet vastaisuudessa rinnastetaan aviopuolisoihin perheen sisäisen adoption osalta. Ehdotettu lainmuutos edistää siten rekisteröityjen parien yhdenvertaista kohtelua suhteessa aviopuolisoihin.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut kantaa homoseksuaalien adoptio-oikeuksiin 22 päivänä tammikuuta 2008 antamassaan ratkaisussa (E.B. v. Ranska). Ratkaisun mukaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla, joka koskee muun muassa perhe-elämän suojaa, ei sinänsä takaa kenellekään oikeutta ottaa ottolasta. Syrjinnän kieltoa koskevasta ihmisoikeussopimuksen 14 artiklasta yhdessä 8 artiklan kanssa kuitenkin seuraa, että jos sopimusvaltion lainsäädännön mukaan henkilö voi yksinkin ottaa ottolapsen, yksin ottolasta hakevalta henkilöltä ei saa evätä lapseksiottamiseen tarvittavaa lupaa sillä perusteella, että hän on homoseksuaali. Ratkaisusta ei kuitenkaan voida päätellä, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen määräyksistä seuraisi, että sopimusvaltiot olisivat velvollisia lainsäädännössään sallimaan rekisteröidyn parisuhteen osapuolten yhteisadoption.

Lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (SopS 60/1991) 3 artiklan 1 kappaleen mukaan muun muassa kaikissa lainsäädäntöelinten toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Tämän esityksen keskeisenä tavoitteena on parantaa sellaisten lasten oikeudellista asemaa, jotka elävät rekisteröityjen parien perheissä, ja siten edistää heidän etuaan. Esitys on sopusoinnussa lapsen oikeuksista tehdyn yleissopimuksen kanssa.

Mainituista syistä katsotaan, että lakiehdotus voidaan käsitellä tavallisessa lain-sääntämisyjärjestyksessä.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraava lakiehdotus:

Lakiehdotus

Laki

rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 9 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan rekisteröidystä parisuhteesta 9 päivänä marraskuuta 2001 annetun lain (950/2001) 9 §:n 2 momentti ja
lisätään 9 §:ään uusi 3 momentti seuraavasti:

9 §

Rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen ei sovelleta, mitä lapseksiottamisesta annetun lain (153/1985) 6, 7 ja 29 §:ssä säädetään puolisosta. Rekisteröityyn parisuhteeseen ei sovelleta myöskään nimilain (694/1985) säännöksiä puolison sukunimestä.

Rekisteröidyn parisuhteen osapuoleen, joka on rekisteröidyn parisuhteen aikana tai rekisteröidyn parisuhteen purkaututtua kuoleman johdosta yksin ottanut otto-lapseksi parisuhteen toisen osapuolen lapsen, ei sovelleta, mitä uskonnonvapauslain (453/2003) 3 §:ssä säädetään äidistä ja mitä kotikuntalain (201/1994) 6 a §:ssä säädetään äidistä ja isästä.

Tämä laki tulee voimaan päivänä kuuta 20 .

Jo ennen lain voimaantuloa voidaan antaa ottolapsineuvontaa siinä tarkoituksessa, että rekisteröidyn parisuhteen osapuoli ottaa ottolapseksi parisuhteen toisen osapuolen lapsen.

Lagförslag

Lag

om ändring av 9 § i lagen om registrerat partnerskap

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen av den 9 november 2001 om registrerat partnerskap (950/2001) 9 § 2 mom. och

fogas till 9 § ett nytt 3 mom. som följer:

9 §

På en partner i ett registrerat partnerskap tillämpas inte vad som bestäms om make i 6, 7 och 29 § i adoptionslagen (153/1985). På ett registrerat partnerskap tillämpas inte heller bestämmelserna om makes släktnamn i namnlagen (694/1985).

På en partner i ett registrerat parförhållande som ensam adopterat den andra partnerns barn medan det registrerade parförhållandet varade eller sedan det upplöstes med anledning av partnerns död tillämpas inte vad som bestäms om modern i 3 § i religionsfrihetslagen (453/2003) och om modern och fadern i 6 a § i lagen om hemkommun (201/1994).

Denna lag träder i kraft den 20 .

Redan innan lagen träder i kraft får adoptionsrådgivning lämnas till en partner i ett registrerat partnerskap som avser att adoptera den andra partnerns barn.

Eriävä mielipide

Työryhmän esitys lain rekisteröidystä parisuhteesta muuttamiseksi on kokonaisuudessaan kannatettava ja tervetullut uudistamishdotus. En voi kuitenkaan hyväksyä työryhmän mietintöä siltä osin kuin se koskee lainmuutoksen soveltamisalaan liittyvää sääntelyä.

Työryhmän perustamista edelsi oikeusministeriön toimeksiannosta laadittu, laajan lausuntokierroksen läpikäynyt arviomuistio koskien lain lapseksiottamisesta uudistamistarpeita (OM 25.10.2007). Arviomuistiossa sivulla 8 kiinnitettiin huomiota ennen tulevia lainmuutoksia purkautuneiden rekisteröityjen parien lasten tilanteeseen. Muistiossa ehdotettiin harkittavaksi, pitäisikö näiden poikkeustapausten tilanteista säätää siirtymäsäännöksiin.

Seksuaalinen tasavertaisuus Seta ry:n edustajana katson, että työryhmän mietinnössä tehty rajausta, jossa näiden poikkeustapausten tilannetta ei ole ratkottu esityksessä, ei huomioi sitä erityistä tilannetta, joka on päässyt syntymään verrattain tuoreen rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain sisältämistä rajoituksista (9 §).

Koska lakiin rekisteröidystä parisuhteesta kirjattiin sitä säädettäessä lapsiperheitä koskevia sulkuja 9 §:ään, näillä perheillä ei ole ollut mahdollisuutta ennakoita lainmuutosta, joka sallisi sosiaalisen vanhemman adoptoivan lapsen vain, jos hän on rekisteröidyssä parisuhteessa lapsen juridisen vanhemman kanssa. Niin ollen heillä ei ole ollut mahdollisuutta arvioida rekisteröidyn parisuhteen purkamisen seurauksia lapsen ja sosiaalisen vanhemman suhteelle. Lainmuutoksen astuessa voimaan tulisi mahdolliseksi tilanne, jossa juridisen vanhemman uusi kumppani voi myöhemmässä vaiheessa tulla juridiseksi vanhemmaksi sellaiselle lapselle, joka on yhdessä suunnitelmallisesti hankittu esimerkiksi hedelmöityshoitojen avulla, sekä vuosia yhdessä kasvatettu, ilman että alkuperäistä, tosiasiallista sosiaalista vanhempaa edes kuullaan prosessissa.

Tietyn rajallisen ajan kuluessa lain uudistamisesta tulisi perheen sisäinen adoptio ulottaa myös rekisteröidystä parisuhteesta eronneisiin sosiaalsiin vanhempiin. Tällöin huomioitaisiin paremmin niiden lasten asema, joiden samaa sukupuolta olevat tosiasialliset vanhemmat edelleen jakavat arjessa vanhemmuutta, vaikka rekisteröity parisuhde on purkautunut

Työryhmän olisi nykyisestä ehdotuksesta poiketen ollut aiheellista ehdottaa 2-3 vuoden siirtymäaika, jonka aikana rekisteröidystä parisuhteesta eronneilla sosiaalisilla vanhemmilla olisi mahdollista hakeutua adoptioeuvontaan yhteisymmärryksessä edellisen puolisonsa kanssa hakeakseen perheen sisäistä adoptiota. Kun lain-muutos on ollut jonkin aikaa voimassa, tarve tällaiseen sääntelyyn poistuu.

Lisäksi haluan muistuttaa, että työryhmän toimeksiannon mukaisesti vain rekisteröidystä parisuhteesta annettua lakia muuttamalla on voitu puuttua ainoastaan osaan samansukupuolisessa parisuhteessa elävien vanhempien perheissä elävien lasten tilanteista. On toivottavaa, että ryhdytään pian valmistelemaan muutoksia lapseksiottamisesta annettuun lakiin ja että tässä uudistamistyössä kiinnitetään vakavaa huomiota perhemuotojen moninaisuuteen, mukaanluettuina monivanhempaisissa perheissä elävien lasten sekä avoliitossa ja sen kaltaisessa suhteessa elävien vanhempien lasten oikeudet. Eri perhemuodoissa elävien lasten edun mukaista on, että heidän tosiasialliset perhesuhteensa huomioidaan yhdenvertaisesti. Lapsia ei tule asettaa eriarvoiseen asemaan heidän vanhempinsa sukupuolen tai perhemuodon perusteella.

Johanna Pakkanen
vt. pääsihteeri
Seksuaalinen tasavertaisuus, Seta ry